

MODERN ASARLARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

DILRABO SAGATOVA

URDU adabiyotshunoslik yo‘nalishi 2-bosqich magistranti,
dilrabosagatova06@gmail.com

Insoniyat yaralibdiki, u har doim tarbiyaga muhtoj. Ayniqsa, qalb tarbiyasi har zamonda eng muhimi hisoblangan. Adabiyotning vazifasi esa shu bir parcha go‘shetni komil qilmoq. Adabiyot– bu insonshunoslikdir. Inson evrilishlar sari qadam tashlar ekan, demak adabiyot ham unga monand harakatlanadi. Shuning uchun ham adabiyot deb atalmish maydonda turli xil turlar va janrlar paydo bo‘ldi. Har bir tur va janrlar inson qalbi va shuuridagi qaysidir qismini larzaga soldi, uyg‘otdi va kashf qildi. Modernizm ham insonning ichki “men”niga nazar solishga undaydigan adabiy janrdir. Adabiyotshunos

Dilmurod Quronov “Adabiyotshunoslik” lug‘ati kitobida modernizmga shunday izoh beradi “Modernizm (fr. moderne – eng yangi, zamonaviy) – XIX asrning oxiri – XX asr boshlarida ommalashgan termin, san’at va adabiyotda dekadandan keyin maydonga chiqqan norealistik oqimlarning umumiy nomi sifatida tushuniladi...”[D.Quronov. T, 2013:178].

Modernizm – dastavval insonlarning ong-u shuurida, keyinchalik tasviriy san’atda va nihoyat XX asr boshlarida tom ma’noda adabiy oqim sifatida Yevropa adabiyotida vujudga keldi. Shunday bo‘lsada ba’zi olimlar modernizmni paydo bo‘lishi haqida turlicha fikrlarni ilgari surishadi. G‘arbning ba’zi adabiyotshunoslari modernizmni miloddan avvalga olib borib taqashsa, G.Kyung modernizm atamasi qo‘lanilishini Ovroqada XVII asrda vujudga kelgan tabiatshunoslik, texnika, industriya va demokratiya ko‘rinishidagi to‘rt qudratli kuch sifatida namoyon bo‘lgan yangi din – tafakkur va taraqqiyotga intilish bilan bog‘laydilar deb yozadi. Adabiyotshunos Muhammadjon Xolbekov jahon adabiyotida modernizmning kelib chiqishi haqida quydagilarni aytadi “... Aslida, modernizm va modern atamalarini bir-biridan ajratib talqin qilish joizdir. Masalan, ularning ingliz tilida modernism (modernizm), modern movement (zamonaviy harakat), modernart (zamonaviy san'at), nemis tilida die Moderne (zamonaviylik), frantsuz tilida modernisme(modernizm), modernite (zamonaviylik), moderne (zamonaviy, yangi), ispan tilida modernismo (zamonaviy), moderno (hozirgi, yangi) qabilidagi lug'aviy ma'nolari

mavjud. Bundan chiqdi, modernizm – bu o'z qonun qoidalariga, aqida va tamoyillariga ega bo'lgan adabiy oqim, jarayon tushunchasini ifodalasa, modern – bu zamonaviy, yangicha adabiyot ma'nosini anglatadi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, modernizm XX asr G'arbiy Yevropa va Amerika adabiyotida kechgan adabiy-nazariy jarayon, ya'ni oqim deb tushunilsa, modern har bir milliy adabiyotda sodir bo'luvchi zamonaviy, yangicha uslub va tamoyillarning majmuasidan iboratdir. [kh-davron.uz/kutubxona/jahon/muhammadjon-xolbekov-modern-adabiyoti] Shu o'rinda modernizmga berilgan ta'riflarning farqli ekani, uning yuzaga kelish vaqti, davrlashtirilishi kabi masalalarda bildirilgan fikrlarda jiddiy tafovutlar borligi, nihoyat, unga munosabatning turlicha ekanligini ham ta'kidlab o'tmoq joiz.

Modernizm nima? Modernistik adabiyotning o'ziga xos xususiyatlari nimada?

"Modernizm" kengroq ma'noda, XX asrdan oldingi mualliflar tomonidan qo'llaniladigan qoidalar, an'analar va mavjud yozish usullaridan ajralib chiqqan zamonaviy fikr, xarakter yoki amaliyotdir. San'atda modernizm realizm mafkurasidan ajralib chiqdi. 1920-1940 yillar oralig'ida gullab-yashnagan bu isyonkor munosabatning asosi sifatida Yevropa madaniyatini haddan tashqari buzuq va sun'iy bo'lib qolganligi uchun rad etish edi. Yevropadagi hamma narsaning axloqiy tanazzulidan norozilik zamonaviy mutafakkirlar va rassomlarni boshqa alternatalarni, ayniqsa ibtidoiy madaniyatlarni o'rganishga olib keldi. Adabiyotda "modernizm" realizm va naturalizmga munosabat (qarama-qarshilik) sifatida rivojlanadi. Umuman olganda, Birinchi jahon urushidan keyingi adabiy asarlar, shuningdek, yuqoridagi sifatlarga tegishli bo'lgan badiiy asarlar zamonaviy matn (modernizm) deb hisoblanadi. "Modernizm klassik nazariyadagi san'atga real voqelikning intikosi tarzida qarashdan voz kechib, borliqqa qat'iy bog'lanib qolish san'atkor imkoniyatni cheklab qo'yadi, u o'z o'y-u hayollari bilan reallikdan tashqarida turganida ko'proq ijodiy salohiyatga ega bo'ladi deb qaraydi. Realistik nazariya san'atning yagona obyekt borliq deb bilgani sababli ham modernizm undan yuz o'girish kerak deb hisoblaydi va san'atni borliqni nusxasi emas, balki uning o'zini alohida mustaqil borliq deb biladi Qozoqboy Yo'ldosh. T, 2016:281]

"Modernizm haqida gap ketganda ta'kidlash joizki, u nafaqat adabiy hodisa, ayni paytda, inson faoliyatining juda ko'p qirralarini qamrab olgan bo'lib, rassomchilik, haykaltaroshlik, arxitektura, dizayn kabi sohalarda ham o'zini namoyish etadi, etmoqda"[Ulug'bek Hamdam. T,2020:15] Modernizmga mansub rassomlar 19-asr oxirida yetishib, 20-asr boshlarida kamolotga erishdilar. Ular nafaqat jismonan, balki badiiy

jihaddan ham Birinchi jahon urushi va Ikkinchi jahon urushi oraliqida o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqdi.

Birinchi jahon urushi Jahon urushlari modernizm rivojiga to'siq sifatida qaralishi mumkin. Darhaqiqat, yangi san'atga qiziq boshlagan san'atkorlarning aksariyati urush boshlanganda urushda qatnashganligi sababli keng jamoatchilik ham san'atdan ko'ra omon qolish masalalariga e'tiborini qarata boshladi. Biroq, modernizm urush davrida faqat qisqa muddatli sukunatni boshdan kechirdi va urushdan keyin u yanada kuchliroq rivojlandi. Nafaqat insoniyat sivilizatsiyasini kulga aylantirgan, balki barcha o'rnatilgan qadriyatlar va axloqni yo'q qilgan ikki jahon urushi modernizmning rivojlanishi uchun ideal ma'naviy zamin yaratdi.

Modernizm, eng avvalo, o'rnatilgan an'analar va konventsionalardan voz kechishni anglatadi. 19-asrda Yevropa adabiyotida hukmronlik qilgan an'ana realizm edi. Realizm san'atning pirovard maqsadini koinot, tabiat yoki hayotga taqlid qilish yoki qanday bo'lsa, shunday qilib ko'rsatishni qo'yadi. Modernizm realizmning bu asosiy tamoyiliga bevosita qarshi chiqadi. Modernizm koinot, tabiat yoki hayotning ko'rinishiga nisbatan realizmdan butunlay boshqacha pozitsiyani egallaydi. Realizm hayot haqiqatini obyektiv va o'zgarmas deb tushunishga harakat qilsa, Modernizm oxirigacha subyektivdir, shuning uchun uning o'ziga xosligini aniqlab bo'lmaydi va rassom koinot yoki voqelikni tasvirlash o'rniga ongli yoki ongsiz ravishda o'z maqsadiga muvofiq haqiqiy rassomga aylanadi, balki unga nisbatan o'zining his-tuyg'ulari va asar ham buyuk asar bo'lishi mumkin, degan fikr yangidan paydo bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, agar realizm ob'ektlarni qanday bo'lsa, shundayligicha tasvirlashdan (ifoda) to'xtagan bo'lsa, modernizm insonning his-tuyg'ularini (taassurot) aks ettirishga ko'proq ahamiyat berdi.

Modernizmning o'ziga xos xususiyatlari Modernizm tajriba va individuallikni qadrlaydi. Boshqacha aytganda, modernizm subyektivlik va unga asoslangan individuallikni o'zining asosiy tamoyili sifatida qabul qiladi. U subyektni obyektidan, ichki tajribani tashqi tajribadan va shaxsiy ongni jamoaviy ongdan qadrlaydi. Fenomenal dunyo va insonning o'zi o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tan olgan 19-asr yozuvchilaridan farqli o'laroq, modernist yozuvchilar barcha qadriyatlar va haqiqatlar faqat "men" dan

boshlanishiga qat'iy ishonadilar. Barcha qadriyatlar va haqiqatlar butunlay subyektiv va shaxsiydir. San'at tarixi barcha javoblarni obyektiv fenomenal dunyo o'rniga subyektiv real dunyoda topishi kerak. Modernizmning asosiy pozitsiyasi shundaki, san'at olam, tabiat yoki hayot haqiqatiga taqlid qilmaydi yoki takrorlamaydi, balki uni yaratadi.

Modernizm, umuman olganda, yangilikka intilish va o'tmishdagi qoloq deb hisoblangan badiiy takliflardan uzoqlashishni nazarda tutuvchi badiiy va adabiy oqim. Modernizmning asosiy belgilari yangi adabiy tuzilmalar va an'anaviydan

Foydalangan adabiyotlar

1. D.Quronov. Adabiyotshunoslik lug'ati. Akademik nashr. – Toshkent 2013 y. 178 bet
2. Ulug'bek Hamdam. Jahon adabiyoti. Modernizm va Postmodernizm. – Toshkent. Akademiknashr.2020. 15-bet
3. Qozoqboy Yo'ldosh. Badiiy tahlil asoslari.Kamalak.- Toshkent 2016-y. 281 bet
4. <https://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/muhammadjon-xolbekov-modern-adabiyoti.html>